

СУТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Піддячий Микола,

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
профільного навчання

Інституту педагогіки НАПН України,
член-кореспондент Міжнародної Слов'янської
Академії освіти імені Яна-Амоса Коменського,

pminapn@gmail.com

Компетентнісно орієнтована підготовка старшокласників є актуальною проблемою в науці й практиці, що зумовлено розбудовою в Україні соціально-економічних відносин на новому етапі розвитку особистості, суспільства та держави. Сьогодні є запит на професійно розвинену людину, здатну розв'язувати складні виробничі проблеми регіонального, державного та планетарного рівнів, забезпечуючи суспільний поступ.

Упродовж останніх років спостерігалася тенденція підготовки старшокласників у бік когнітивної (знаннєвої) складової психологічної сфери, ігноруючи операційно-технологічну (діяльнісну), що спричинило культ отримання знань без умілого застосування їх на практиці. Запропонована розробка передбачає утвердження пріоритету чинників, спрямованих на гармонізацію психологічної сфери особистості, у процесі її становлення на вікових етапах та означення сутності підготовки до компетентної праці.

У означеному контексті розвиток особистості старшокласника має відбуватися у процесі самотворення та творення культури. У досягненні цієї мети сучасний освітній процес має базуватися на усвідомленні себе суб'єктом суспільної взаємодії, у результаті чого набуваються вищі життєві цінності та формуються індивідуально-психологічні якості на етапах вікового розвитку [2, с. 77]. З огляду на закономірні зв'язки між метою, засобами та результатами соціально-професійно спрямованого навчання старшокласників й умовами їх застосування увага приділяється таким основним складовим змісту освіти й вимогам до підготовки старшокласників: 1) трудова діяльність та її інфраструктура; 2) праця людини; 3) професійна культура; 4) професійна орієнтація; 5) господарювання у побуті; 6) підприємницька діяльність; 7) соціально-професійна взаємодія на ринку праці [1, с. 7-8].

Забезпечити гармонізований поступ суспільства та динаміку розвитку держави можуть фахівці з багатогранним психологічним досвідом, який відповідає галузевим запитам на основі розроблених критеріїв. В інтеграційному ж процесі різновекторність життєвого простору людини формує її рівень психологічного досвіду, який у побудові особистісної траєкторії має аналізуватися та структурується за якісними і ціннісними ознаками. Безперервність цього процесу забезпечує динаміку розвитку психологічної сфери особистості на всіх етапах вікового розвитку. У зв'язку з цим, особливого значення в процесі становлення особистості старшокласника набуває забезпечення єдності соціального і природного, загального й індивідуального, прав і обов'язків, регламентації і творчості, знань і практики. Забезпечення успішності цього процесу відбувається через розробку та впровадження в практику безперервної освіти навчально-виховних систем, які у процесі життя людини разом із формуванням якостей успішного засвоєння здобутих знань, створюватимуть умови для системного їх використання в практичній діяльності [4, с. 17-18] на побутовому, професійному та соціальному рівнях, що стимулює вмотивованість особистості до розвитку впродовж життя, а отже й формування компетентностей.

Компетентності є набутою в результаті діяльності характеристикою особистості, що сприяють її успішному входженню в життя суспільства. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері. На даному етапі потребують розроблення технології оцінювання компетентностей і їх рівнів, які слугуватимуть передусім для: моніторингу якості освітніх послуг і рівня навчальних досягнень, їх відповідності державним стандартам; використання результатів оцінювання роботодавцями з метою кваліфікованого відбору робочої сили; порівняння національних систем освіти [3, с. 85-86]. Компетентності розробляються на різних рівнях засвоєння змісту освіти з дотриманням критеріїв вікової періодизації. Ієрархія компетентностей: ключові надпредметні або базові, що опираються на пізнавальні процеси і виявляються в різних контекстах; загальнопредметні – незалежні від певної сукупності предметів або освітніх галузей; предметні – набуваються у процесі вивчення певних предметів. Вони мають змінний характер та рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення і діяльності особистості в соціумі [5, с. 46]. Їх можна

прогнозувати і проектувати у когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, етичній, соціальній, поведінковій та інших сферах життя особистості.

Для успішної життєдіяльності людини у Законі України «Про освіту» передбачено формування ключових компетентностей: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися іноземними мовами; математична; у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційна; екологічна; інформаційно-комунікаційна; навчання впродовж життя; громадянська та соціальна; культурна; підприємницька та фінансова. В узагальненому вигляді для шкільної освітньої практики компетентності можна представити так: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складовими психологічної сфери; у сфері здібностей; за рівнем соціальної зрілості і статусу.

Одним із шляхів, який допоможе усвідомити сутність формування компетентностей є соціально-професійний розвиток особистості на етапах вікового становлення. Він має на меті сформуванню високий рівень готовності до реалізації особистісних і громадянських значущих цілей в умовах глобалізованого простору завдяки підвищенню рівня конкурентоспроможності людини. Від досягнення цієї мети залежить успішна взаємодія зі світом як на рівні матеріального виробництва, так і на рівні особистісного і суспільного взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги.

Соціально-професійний розвиток особистості – процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної (діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці. Соціально-професійний розвиток особистості є комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних та громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати

в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці. Механізми формування та функціонування соціально-професійного розвитку особистості зумовлюються системою координат життєвого простору людини та суспільства. Складності проектування соціально-професійного розвитку особистості пов'язані, насамперед, з: вибором напрямку професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці; системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах; об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави; заниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу; хронічним дефіцитом проектів і ресурсів для розвитку протягом життя тощо.

Підеумовуючи зазначимо, що розроблення та реалізація системи формування компетентностей старшокласників знаходиться у залежності від процесів особистісного, природного та суспільного характеру, які відбуваються на території життєдіяльності суспільства, територіальної громади .

Література

1. Піддячий М. І. Виховання та розвиток дітей засобами праці / М. І. Піддячий // Трудова підготовка в закладах освіти, 2007. №3. С. 6–9.
2. Піддячий М. І. Освіта і наука України: соціально-трудоий розвиток / М. І. Піддячий // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №13, Проблеми трудової та професійної підготовки. Випуск 8: зб. Наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 132 с. С. 75–80.
3. Піддячий М. І. Соціально-професійна орієнтація учнів - напрям у підручникотворенні / М. І. Піддячий // Проблеми сучасного підручника / Інститут педагогіки НАПН України. Київ: Пед. думка, 2011. С. 80–89.
4. Проектування змісту профільного навчання технологій у старшій школі: [колективна монографія] / Тарара А. М., Вдовченко В. В., Мачача Т. С., Туташинський В. І. Київ : Педагогічна думка, 2017. 361 с.
5. Формування освітнього середовища профільної школи: [колективна монографія] / Піддячий М. І., Васьківський М. В., Доротюк В. І., Левченко Н. Г., Туташинський В. І., Кохан О. В., Ассанов М. О., Рогоза В. В., Коляновська М. С.; за ред. М. І. Піддячого. Київ: Пед. думка, 2013. 200 с.